

Białystok 22.08. 2023

dr hab. Anna Józefowicz

Katedra Historii i Teorii Wychowania

Zakład Teorii Wychowania i Antropologii Pedagogicznej

Wydział Nauk o Edukacji

Uniwersytet w Białymstoku

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Justyny Michalik *Zastosowanie narzędzi ICT w dydaktyce języka niemieckiego, a poziom sprawności receptywnych uczniów pierwszego etapu edukacyjnego*,

przygotowanej w Federacji Naukowej WSB-DSW Merito,

pod kierunkiem naukowym dr hab. Beaty Pituły, Prof. PŚ, Gdańsk- Wrocław 2023.

*

Na prośbę dr hab. Ewy Kurantowicz, Prof. DSW, przewodniczącej Rady Naukowej dyscypliny pedagogika Federacji Naukowej WSB-DSW Merito/Uniwersytet Dolnośląski DSW, zapoznałam się z przedstawioną do oceny rozprawą doktorską. Chciałabym w pierwszej kolejności oświadczyć, że wykonanie przedmiotu umowy odpowiada moim zainteresowaniom naukowo-badawczym. Nie istnieją żadne przeszkody jakiegokolwiek natury uniemożliwiające przedstawienie obiektywnej recenzji niniejszej pracy.

Omówienie i ocena problematyki

Recenzowana praca mgr Justyny Michalik porusza równie ważną co interesującą problematykę dotyczącą wykorzystywania nowych mediów w nauczaniu języka obcego na pierwszym etapie edukacyjnym, co jest współcześnie niezwykle istotne m.in. w kontekście stwarzania warunków do rozwoju wielojęzyczności dzieci, otwartości wobec języków obcych w wielokulturowej teraźniejszości. Zgodnie z treścią Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku, na którą Doktorantka powołuje się we wstępie pracy (s. 5), ale też celami Komisji Europejskiej, „szkoła powinna stwarzać warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki (...)”, tak więc korzystać z nowych technologii w procesie kształcenia jak również propagować wielojęzyczność. Z dydaktycznego punktu

widzenia sięganie po narzędzia ICT może mieć pozytywny wpływ na przebieg procesu nauczania języków obcych, czynić przekazywane treści bardziej atrakcyjnymi, ale i przystępnymi.

W literaturze przedmiotu, którą to Doktorantka szeroko analizuje w przedłożonej do oceny pracy doktorskiej, zauważalne jest szerokie zainteresowanie nauczaniem języka obcego dzieci na etapie edukacji wczesnoszkolnej. Badania odnoszące się jednakże do nauczania języka niemieckiego dzieci w młodszym wieku szkolnym są praktycznie nieobecne. Stąd też opis przygotowań i wdrażanie działań eksperymentalnych w zakresie stosowania narzędzi cyfrowych w procesie percepcji języka obcego (niemieckiego) przez dzieci, w niniejszej pracy sprawiły, że rozprawę doktorską mgr Justyny Michalik przeczytałam z dużym zaciekawieniem.

Omówienie struktury i zawartości merytorycznej pracy

Struktura pracy w kontekście spisu treści wydaje się być jasna, logicznie i merytorycznie uzasadniona podziałem na siedem rozdziałów z wyróżnionymi podrozdziałami, ze wstępem, zakończeniem, bibliografią, aneksem (obszernym, od strony 240 do 283), załącznikami i abstraktem w języku angielskim. W sumie podjętą w pracy doktorskiej tematykę zaprezentowano na 285 stronach. Cztery pierwsze rozdziały pracy stanowią część teoretyczną (od strony 7 do 155), w kolejnym piątym rozdziale zaprezentowano metodologiczne podstawy badań własnych (od strony 155 do 182). Dalsza część pracy, tak więc rozdział 6 i 7 zawiera prezentację wyników badań własnych (od strony 182 do 199).

W rozdziale pierwszym zostały omówione mechanizmy przyswajania języka obcego przez dzieci w młodszym wieku szkolnym oraz teorie przyswajania języka obcego z uwzględnieniem ewolucji najważniejszych poglądów pedagogicznych od behawioryzmu do konektywizmu. W rozdziale drugim została zaprezentowana problematyka nauki języka obcego w młodszym wieku szkolnym w oparciu o uwarunkowania psychorozwojowe. Opisano tu także koncepcje nauczania języka obcego dziecka w późnym dzieciństwie. Rozdział trzeci odnosi się do posługiwania się językiem obcym dzieci w młodszym wieku szkolnym, ze szczególnym uwzględnieniem sprawności receptywnych. Rozdział czwarty służy prezentacji narzędzi ICT oraz wskazaniu ich roli w nauczaniu języków obcych uczniów klas początkowych.

Chwali się szczególnie dobre opracowanie podrozdziałów teoretycznych dotyczące rozwoju dziecka w wieku wczesnoszkolnym w kontekście glottodydaktyki i złożoności zjawisk tworzących „pamięć”/ procesów zapamiętywania (s. 54-68). Za bardzo wartościowy

uważam również podrozdział 2.2.2. Immersja i kolejny Storytelling, gdzie ten anglojęzyczny termin oznacza najkrócej ujmując „opowiadanie historii” i jest od lat stosowaną narracyjną formą nauczania nie tylko języków obcych, ale też ważnym doświadczeniem emocjonalnym. Rodzi mi się pytanie, dlaczego w części badawczej pracy autorka nie korzysta z teorii, którą tak rzetelnie, z dużą miejscami erudycją, starała się opracować, pisze przecież (s.90): „Digital storytelling jest zatem metodą, która może zostać włączona w proces nauki języka obcego na każdym etapie edukacyjnym. Dodatkowo włączenie metody storytelling z zastosowaniem narzędzi ICT stwarza warunki do rozwoju umiejętności cyfrowych i informatycznych”.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że praca posiada charakter interdyscyplinarny. Uważam, że Pani mgr Justyna Michalik w części teoretycznej pracy, w przeważającej większości poprawnie zaprezentowała treści sięgając do obszernej literatury przedmiotu, uwzględniając reprezentatywne publikacje z wielu dyscyplin z dziedziny nauk społecznych i humanistycznych. Sugeruję jednak więcej odwagi, krytycznego spojrzenia, prób własnej analizy, wartościowania, wskazań – czy, jak i dlaczego Autorka korzysta z danej literatury w badaniach własnych.

Pochwalić należy obszerność bibliografii zgromadzonej w pracy. Zawarta została ona aż na 49 stronach (s. 200-249). Zebrana literatura przedmiotu świadczy o ogromnie pracy włożonej w zapoznanie się z nią i o odczytaniu doktorantki. Literatura przedmiotu to pozycje z XX wieku, ale też najnowsze, wydane po 2010 roku, zarówno monografie jak i artykuły z czasopism, tak samo polskich, anglojęzycznych jak i niemieckojęzycznych. Doktorantka mogłaby ponumerować pozycje bibliograficzne i pogrupować je na publikacje zwarte, artykuły z czasopism, a nie tylko na część ogólną i netografię.

Uwagi językowo-techniczne

Zwracając uwagę na kwestie językowo-techniczne, nadmieniam, iż pracę cechuje poprawność terminologiczna, dobry stopień komunikatywności, sprawne prowadzenie wywodu. Ujmując ogólnie praca doktorska napisana jest językiem poprawnym, a znajdujące się w niej nieliczne błędy stylistyczno-językowe i techniczno-graficzne, nie umniejszają jej wartości merytorycznej. Miejscami drobne literówki, powtórzenia, przejęzyczenia, błędy redakcyjne wymagałyby korekty (np. na stronie 120 powinno być: „stan badań nad... a nie na...” jak też „information and communication... nie communiation...”; podrozdział „Storytelling” powinien mieć numer 2.2.3 a nie 2.2.4; w zakończeniu na stronie 199 zamiast słowa „dokładnie” powinno być jak sądzę „dokładanie”). Numeracja stron nie zgadza się w końcowej części pracy z numeracją ze spisu treści np. spis treści odsyła nas do załączników

na stronę 284, ale tej strony nie ma, z kolei aneks to strona 247 a nie 250, itd. Nie rozumiem także dlaczego Autorka stosowała numerację w zakończeniu, bibliografii itd. Uważam, że względów estetycznych wskazane jest także aby każdy rozdział rozpoczynał się od nowej strony, jak również wyboldowane zostały nazwy rozdziałów i podrozdziałów.

Uwagi szczegółowe

W kontekście liczby stron przeznaczonych na rozdziały teoretyczne, metodologię badań własnych i prezentację wyników badań własnych, zauważam wyraźnie zachwianie proporcji. Pierwszym czterem rozdziałom prezentującym problematykę pośrednio i bezpośrednio związaną z tematem pracy poświęcono prawie 150 stron (s. 7-154). „Metodologiczne podstawy badań własnych” przedstawiono na stronach 155-182, natomiast „Wyniki badań własnych” zaprezentowano tylko na 18 stronach (s. 182-200).

We wstępie spodziewałam się jasnego i zbiorczego przedstawienia motywacji podjęcia niniejszej tematyki, zaprezentowania przedmiotu i podmiotu badań, uzasadniania sformułowania takiego a nie innego tytułu pracy, jakie, dlaczego i jak Doktorantka zamierza stosować narzędzia ICT w dydaktyce języka niemieckiego, dlaczego zamierza skupić się na poziomie sprawności receptywnych uczniów pierwszego etapu edukacji. Spodziewałam się oprócz wskazania powodów społecznych i naukowych, co doktorantka czyni, podania również powodów osobistych podjęcia się niniejszej problematyki, tak więc co sprawiło, że doktorantka zainteresowała się dydaktyką języka niemieckiego, percepcją tego języka przez dzieci w młodszym wieku szkolnym, stosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych (Information and Communications Technology, stąd skrót ICT) w nauczaniu języków obcych itd. Doktorantka zaś rozpoczyna od przedstawienia rozumienia nowych mediów, mediów cyfrowych. Jakby chciała wskazać na problem „zniewolenia” człowieka przez media, skazanie na nie współczesnego człowieka. Faktem jest, że nowe media oferują wiele możliwości a w pracy dydaktycznej można i należy z nich korzystać. Sądzę, że dobrze odczytałam tezę Doktorantki zawartą we wstępie. Uważam podobnie, że nowe media oferują całą gamę bodźców, umożliwiają ćwiczenie, utrwalenie, doskonalenie, zdobytej wiedzy w nowych kontekstach. Zastosowanie narzędzi ICT w pracy dydaktycznej motywuje poznawczo, czyni przekazywane treści bardziej atrakcyjnymi i w efekcie pozytywnie wpływa na efekty nauczania.

We wstępie doktorantka wskazuje także na cel pracy: „diagnozę poziomu sprawności receptywnych uczniów pierwszego etapu edukacyjnego biorących udział w zajęciach prowadzonych metodą narracyjną z wykorzystaniem narzędzi ICT” (s.6). Z tytułu pracy

wyraźnie wynika, że interesują Doktorantkę dwie zmienne: stosowane narzędzia ICT w dydaktyce języka niemieckiego i poziom sprawności receptywnych uczniów pierwszego etapu edukacji. W całej pracy nie potrafiłam jednak znaleźć informacji na temat postępowania diagnostycznego (np. określenie stanu rzeczy, genezy, diagnozy funkcjonalnej czy inaczej – znaczenia, tłumaczenia, prognozy). Zwracam na powyższą uwagę, gdyż tytuł pracy odczytuję jako układ dwóch zmiennych (niezależnej i zależnej). Na stronie 155 Autorka pracy pisze: „przedmiot badań niniejszej pracy stanowią osiągnięcia uczniów klas II i III w zakresie sprawności receptywnych w nauce języka niemieckiego”, czyli zmienną niezależną czyni stosowanie narzędzi ICT, a zmienną zależną, jak z powyższego zapisu wynika, poziom sprawności receptywnych.

Sądzę, że przyjęte założenie jest wartościowe i uzasadnione z pedagogicznego punktu widzenia. Z badań, co Doktorantka wykazała w części teoretycznej, jak i obserwacji codziennego życia wynika jednoznacznie, że korzystanie z narzędzi ICT w procesie nauczania jest elementem motywującym, ożywiającym, mobilizującym do poznawania i przyswajania wiedzy. Jednak Autorka pracy formułuje główny problem w postaci podwójnego pytania; pytania rozstrzygnięcia i dopełnienia: „czy i w jakim stopniu wykorzystanie narzędzi ICT w dydaktyce języka obcego stymuluje językowe osiągnięcia uczniów klas młodszych szkoły podstawowej w zakresie sprawności receptywnych?” (s. 156). Zastanawiam się, dlaczego Doktorantka tak sformułowała problem główny wskazując wyżej tezę, że stosowanie narzędzi ICT motywuje poznawczo i czyni treści bardziej atrakcyjnymi. Dlaczego pojawia się pytanie rozstrzygnięcia, a także dlaczego Doktorantka rezygnuje z określenia „poziomu sprawności receptywnych” (jak jest w tytule pracy) na rzecz „osiągnięć w zakresie sprawności receptywnych”. Zauważam w tym z jednej strony ostrożność badacza, z drugiej jednak brak konsekwencji w przyjętej koncepcji badań, zgodności tytułu pracy, przyjętych założeń i formułowanych problemów. Poza tym problemy szczegółowe nie zostały ponumerowane i w efekcie w części badawczej jak i w zakończeniu trudno znaleźć jasne „rozliczenie” się z nimi.

Pozostając przy rozdziale piątym pracy „Metodologiczne podstawy badań własnych” nie rozumiem, dlaczego Doktorantka określiła pierwszy podrozdział „Cel i przedmiot badań” i dlaczego w takiej kolejności zaprezentowała treści tego podrozdziału. Uważam, że w pierwszej kolejności należałoby przedstawić przedmiot i podmiot badań, a następnie sformułować cele- grupy celów odnosząc się do literatury metodologicznej. Te grupy Doktorantka wymienia (s. 155) ale zabrakło mi syntetyzującego przywołania znanych typologii celów badań, wskazania za jakim badaczem/ badaczami (za T. Pilchem (?)) doktorantka je

przyjmuje. Nie jestem przekonana również o „rozliczeniu” się z celów badań w części badawczej pracy.

Podobne uwagi mam do sformułowania podrozdziału 5.3. „Hipotezy badawcze ich zmienne i wskaźniki” (s. 156-161). Dlaczego Autorka taki tytuł nadała temu podrozdziałowi, czy nie należało w pierwszej kolejności przedstawić zmiennych i wskaźniki a następnie hipotezy jako zależności między zmiennymi. Doktorantka pisze o zmiennych zależnych, niezależnych, pośredniczących, wyróżnia je, przedstawia, ale zapoznając się z nimi miałam odczucie jakby ich prezentacja dokonywała się poza sformułowanymi problemami.

Wiele Autorka pisze o mechanizmach (wieloetapowych) przyswajania języka obcego przez dzieci w młodszym wieku szkolnym (s. 17-29) w części teoretycznej pracy, nie zauważam, jednakże odniesień do zgromadzonej wiedzy w założeniach metodologicznych i analizie wyników badań własnych.

Miałam niedosyt treści sięgając do podrozdziału 1.2.2.1 „Teoria poznawcza Jeana Piageta” podobnie jak 1.2.2.2 „Teoria Lwa Wygotskiego”. Te teorie uczenia się zostały przedstawione bardzo powierzchownie i nie bardzo zrozumiałam jak się one mają do założeń badawczych doktorantki.

Sugeruję namysł, może o te treści dobrze byłoby uzupełnić pracę w kontekście jej przyszłej publikacji, nad ukazaniem doświadczeń nauczycieli w nauczaniu języków obcych, zainteresować się istnieniem badań z tego zakresu (praca *Jakość w kształceniu językowym. Rozważania teoretyczne i praktyczne rozwiązania*, red. Danuta Gabryś-Barker, Ryszard Kalamarz, 2019).

Nie mam zastrzeżeń do usytuowania podjętych i zrealizowanych badań metodą eksperymentu. Mało tego, należy pochwalić odwagę podjęcia się i konsekwentne przygotowanie badań tą metodą. Eksperyment pedagogiczny w literaturze przedmiotu jest rozumiany jako metoda badania zależności zachodzących między jednym lub kilkoma celowo dobranymi oddziaływaniami natury dydaktyczno-wychowawczej, tak więc zmiennymi niezależnymi, a określonymi skutkami przewidywanymi w wyniku wspomnianych oddziaływań- zmiennymi zależnymi (Łobocki, 2003). Metoda ta nadal w naukach społecznych budzi kontrowersje, np.: trudności nastęcza powtarzalność zaplanowanych badań przy zachowaniu tych samych warunków, czyli ponownego wywołania badanego zjawiska oraz zapewnienia identyczności grupy eksperymentalnej i kontrolnej. Trudno też założyć różne niespodziewane okoliczności mające wpływ na wyniki przeprowadzanego eksperymentu. Sugerowana jest również ostrożność prowadzenia badań eksperymentalnych ze względów etycznych. Ten wątek w recenzowanej pracy nie został podjęty. Co prawda

zaprezentowany w pracy eksperyment, w niczym nie sprzeniewierzał się zasadom etyki jak też nie zagrażał osobom nim objętym, stąd tym bardziej należy poruszyć ten wątek nawiązując do przysługujących badanym (tu dzieciom) praw.

Biorąc pod uwagę wymienione powyższe czynniki, jeszcze raz podkreślę jak cenne są próby podejmowania badań eksperymentalnych w pedagogice. Eksperyment okazuje się niezastąpiony w poszukiwaniu skuteczności określonej metody nauczania i wychowania. W pedagogice istnieje wiele problemów badawczych, których rozwiązanie możliwe jest wyłącznie za pomocą badań eksperymentalnych i jak jest w przypadku problematyki niniejszej pracy doktorskiej.

Eksperyment pedagogiczny przez doktorantkę został starannie opisany w odniesieniu do literatury przedmiotu oraz z metodologicznego punktu widzenia przeprowadzony poprawnie. Doktorantka jasno opisuje „(...) badanie empiryczne zostało przeprowadzone metodą klasycznego eksperymentu, techniką grup równoległych o charakterze eksploracyjno-diagnostycznym, weryfikacyjnym i ilustrującym. Na potrzeby jego realizacji wydzielono dwie grupy badawcze – eksperymentalną oraz kontrolną (...)” itd. (s.162).

Korzyści płynące dla nauk społecznych z eksperymentu pedagogicznego są znaczące nawet jeżeli, omawiając rezultaty prowadzonych badań nie wykazano istotnych statystycznie różnic, zależności między zmiennymi. Hipoteza główna w pracy zakładała, że poziom zdolności receptywnych uczniów klasy eksperymentalnej będzie wyższy w związku z wykorzystywaniem na lekcjach narzędzi ICT. Hipoteza została sfalsyfikowana, powyższych zależności nie potwierdziła analiza statystyczna. Doktoranta przyczyn takiego stanu rzeczy upatruje w wielu czynnikach, o czym pisze na stronach 197-198. Zabrakło mi szerszego omówienia – analizy, interpretacji w kontekście zaprezentowanych treści w części teoretycznej.

Doktorantka na stronie 197 pisze: „Dyskusja uzyskanych wyników w niniejszej rozprawie z istniejącymi w literaturze polskiej oraz zagranicznej nie jest możliwa, głównie ze względu na brak jakichkolwiek doniesień z tego zakresu”. Zaskoczyło mnie owo stwierdzenie i brak tytułowej „dyskusji” rozdziału 7 (s. 197-198). Spodziewałam się bardziej wyczerpującego komentarza do uzyskanych rezultatów, założeń badawczych (np. tezy, trzech celów i problemów) czy też praktycznego znaczenia uzyskanych wyników, stąd czuję pewien „niedosyt” w tej partii pracy.

Podsumowanie oceny

Sądzę, że to, na co zwróciłam uwagę wyżej, wskazane obok ujemnych stron dodatnie strony pracy, są pozytywnym przyczynkiem do dalszych poszukiwań badawczych i tym samym do dalszego rozwoju naukowego Autorki niniejszej dysertacji. Twierdzę, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska wypełnia lukę w badaniach stosowania narzędzi ICT w nauczaniu języków obcych dzieci w młodszym wieku szkolnym. Niniejsza rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego jak również wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie naukowej- pedagogice. Doktorantka wykazała się również samodzielnością prowadzenia pracy badawczej. **Biorąc pod uwagę wszystkie przyjęte kryteria oceny, stwierdzam, iż recenzowana przeze mnie rozprawa doktorska mgr Justyny Michalik *Zastosowanie narzędzi ICT w dydaktyce języka niemieckiego, a poziom sprawności receptywnych uczniów pierwszego etapu edukacyjnego*, przygotowana w Federacji Naukowej WSB-DSW Merito pod kierunkiem naukowym Prof. PŚ, dr hab. Beaty Pituły, Gdańsk- Wrocław 2023, spełnia warunki określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023r. poz. 742, z późniejszymi zmianami) i wnoszę o dopuszczenie Kandydatki do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora.**

Anna Józefowicz